

Клим Поліщук – письменник щедрого таланту і трагічної долі

Ім'я Кліма Лавріновича Поліщука – письменника непересічного таланту й трагічної долі – нині повертається в український літературний процес і має зайняти в ньому належне місце. Протягом десятиліть ім'я К. Поліщука не згадувалося навіть в антологіях, а твори заборонялося читати. Письменник, розділивши долю побратимів „розстріляного відродження”, потрапив до чорних списків „ворогів народу” і зник у проваллях людської пам'яті. Навіть сьогодні не знайдемо його друкованих віршів, оповідань і нарисів, що були популярними у 20-х роках. Першою ластівкою, що свідчить про повернення К. Поліщука до сучасного читача, можна назвати хіба що роман „Гуляйпільський батько”, виданий 1991 року у Львові з невеличкою передмовою. До цього можна додати ще кілька розвідок про творчість К. Поліщука житомирських дослідників В. Врублевського, А. Шевчука та полтавчанина П. Ротача.

Хто ж він, Клим Поліщук, що навіть в обіймах смерті на Соловках не загубив людської гідності й мріяв „гарно й багато творити”, якщо залишиться живим? Відповідаючи на це запитання, з повним правом можемо сказати, що виплекала К. Поліщука як письменника квітуча земля Волині, духовними джерелами якої він живився до останніх днів свого короткого життя.

Народився майбутній письменник 25 листопада 1891 року в с. Краснопіль Житомирського повіту (нині Чуднівський район Житомирської області) в селянській сім'ї. Родина була незаможною, і хлопцю з дитинства довелося зазнати злиденного життя та важкої праці в наймах. Грамотою оволодівав самотужки. У бідній, але дружній сім'ї Поліщуків панував дух українства. З уст доброї та лагідної матері дітям передавалися давні легенди й казки, звучали народні пісні, прислів'я та приказки. Ці перлини фольклору стали невичерпним джерелом натхнення й творчості майбутнього письменника.

Уже в ранньому віці у К. Поліщука проявився неабиякий хист до віршування, а тому перші поезії, що були видрукувані в журналі „Рідний край”, звернули на себе увагу Б. Грінченка, І.С. Нечуя-Левицького, Ганни Барвінок. До речі, видавала цей часопис Олена Пчілка – мати Лесі Українки.

Помітна роль у творчому становленні К. Поліщука як письменника належить учителю О.О. Масюкевичу. Він опікувався талановитим хлопцем, а потім допоміг йому виїхати до Петербурга, де Клим навчався в художньому училищі при Академії мистецтв.

Однак жити й учитися в столиці, не маючи достатніх коштів, було важко, К. Поліщук у 1912 р. повертається до Житомира. Тут він працює у Волинському губернському земстві, а також займається культурно-просвітницькою діяльністю, записує легенди, пісні, перекази та інші зразки фольклору. Одна з таких легенд під назвою „Тінь минулого” була опублікована у львівському журналі „Ілюстрована Україна”. У ній розповідалося про скелю на березі річки Тетерів, що має в народі назву „Голова Чацького”.

Весь подальший життєвий і творчий шлях письменника – це шлях боротьби, творчих перемог і особистих втрат. У 1915 році К. Поліщука звинувачують у „мазепинщині” і висилають за межі України. Потрапивши знову до Петербурга, письменник завідував українським книжковим магазином, але влітку 1916 року був мобілізований і відправлений на фронт. Після лютневої революції 1917 року він повертається до Житомира, а через деякий час оселяється в Києві й активно займається літературною діяльністю.

У Києві К. Поліщук видає „Збірку нарисів і оповідань часів війни 1916-1917 р.” (К.: Серп і молот, 1918). Це вражаючі своєю трагічністю розповіді очевидця про скалічені війною людські долі, розбій, насильство, грабж, горе й смерть, що їх приносять людям війни. В оповіданнях „Тоді, як було Різдво”, „В часи безнадійності”, „Злочинна тьма” та інших автор розповідає про свої дитячі роки, батьків і близьких та рідних, що жили в Краснополі. Під багатьма нарисами зазначено, що вони написані в Краснополі й Житомирі 1917 року. У Києві вийшли також збірки нарисів „На порозі” (1919) та „Тіні минулого. Волинські легенди” (1919), „Поезії. Книжка перша” (1919). Часто свої оповідання, нариси, вірші К. Поліщук друкував у київських часописах „Музагет”, „Літературно-науковий вісник”, „Мистецтво” та ін.

Під час складних суспільних подій в Україні 1920 року Клим Поліщук емігрував до Галичини. Жив і працював письменник періодично у Львові, Перемишлі та Бережанах. На Львівщині він знайомиться з молодою актрисою, полтавчанкою Галиною Орлівною і невдовзі одружується з нею. У подружжя було багато спільних задумів, бо Галина теж робила перші кроки на літературній ниві. У Бережанах у К. Поліщука й Галини Орлівни народилася донька, яку назвали Лесею.

Напружена літературна праця в еміграції давала свої результати. З-під пера К. Поліщука вийшли збірки „Червоне марево. Нариси й оповідання з часів революції” (1921 р.), „Розп’ята душа”, „Веселе в сумному” (1922 р.), „Ангельський лист”

(1923), романи „Гуляйпільський батько” та „Отаман Зелений”. Крім того, в Галичині письменник видавав тижневик „Український емігрант” і місячник „Мамай”.

Отримавши дозвіл на повернення в Україну, Клим Поліщук із сім'єю поселяється в Харкові й протягом кількох років плідно працює в літературі, друкується в журналі „Життя й революція”, „Глобус”, „Зоря”, „Службовець” та ін. Підготував також роман під назвою „Поліські шуми”, але побачити світ йому не судилося...

У Харкові К. Поліщука спіткала ще й особиста драма. У 1928 році він розлучився з дружиною. А через деякий час письменника, за сфабрикованими звинуваченнями в приналежності до Спілки визволення України (СВУ), засуджують до десяти років ув'язнення. Покарання він відбуває спочатку в пермських таборах, потім у Казахстані, а з 1935 року – на Соловках. Там у 1937 році й загубився його слід. У 1930 році було заарештовано й вислано на 5 років у Казахстан колишню дружину К. Поліщука Галину Орлівну. Разом з матір'ю Софією Мневською і донькою Лесею Галина боролася за виживання на чужій землі, робила все можливе, щоб дати дочці освіту. Після закінчення Алма-Атинського університету Леся працювала викладачем ВНЗ і померла в 1971 році під час операції на нирках. Софія Мневська теж навіки залишилася лежати в казахській землі, а Галина Орлівна в 1955 році померла від раку й похована на Ковельщині. Такий трагічний кінець цієї родини.

Не пробачивши Галині зради, Клим Поліщук все ж залишив добрі спогади про спільні роки життя й писав їй із заслання теплі листи, присвячував вірші. Один з них „Над Чурбай-Нурою” з присвятою „Другові своєму колишньому Г.О. присвячую щиро” подаємо повністю:

I.

Погасають зорі над горою.
Ніч минула, промайнула снами.
Скоро день, і над Чурбай-Нурою
Розпливуться сонячні плями.
Ходжу сам, мов тінь із снів забутих,
Тільки серце будить болем душу.
О, далекі! Як вам це збагнути,
Що я сонце проклинати мушу?..
Сонце! Сонце! Злобне око світу!
Ти вже близько. Ти вже над степами...
Та немає й натяку привіту
У твоєму сяйві, що горить безтями...
О, як тісно в цій палкій пустелі,
Де немає навіть духу лану!

Тут не були наші Лади і Лелі,
Тут зростали тільки Чінгісхани.
Від віків тут квилили верблюди
І рипіли бездорожжям гарби,
Бо ніхто не знав, що завтра буде,
Обертаючи ясир на скарби:
Раз у раз звідсіль ішли ордою
Аж туди, на злотоверхий Київ,
І, спинившись станом над Сулою,
Промивали трихомічні вії...
А тоді вкривався край тугою, –
Хоч не знав він зрадника віддавна, –
Не один тоді прощався з головою,
Не одна ридала Ярославна...
Та міцні були волинські мури –
Не зламали їх могутні хани,
Не зламали волі їх тортури,
Не скували духа їх кайдани.

II

Схід і захід – обрії широкі...
Тільки бачу: тінь стоїть гарбою.
Мої думи, мрії ясноокі –
Над Дніпром, Стоходом і Сулою.
Виринають журавлями в небі
Білі хмарки, наче овечата, –
Певно, так, як умирає лебідь,
Розсипають по озеру утята.
Ой, утята! Кличу: уті...уті...
Не зібрати, бачу, вас ніколи.
Тільки згадки давні, незабутні
Впадуть росами на рідне поле.
Кличу – й сам не знаю, що зі мною,
Тільки знають мрії буйноходкі,
Що колись здавалися з тобою
Всі розлогі яблуні солодкі...
Тільки й знаю: що було – минуло,
І даремно серце пламеніє.
Як же прагну, щоб воно заснуло
І забилось при новій надії!..

III

Тихше, серце, не хвилюйся, не треба...
Не відквітли ще кущі бузкові.
Хай пала чужее сонце з неба –
Моє сонце у моєму слові.

І не згаснуть зорі за горою,
Не злякають осінь злі тумани, –
Моє сонце над тобою й мною,
Моє сонце – мого серця рани...

1932 р., 26 липня,

с. Долинське, Караганда

Нині, як уже зазначалося, К. Поліщук повертається до українського читача, але дуже повільно. Його творчість ще чекає дослідників. Плин часу й забуття не применшили його творчого набутку, який є для нинішніх поколінь людським документом і свідком тодішньої неспокоїної доби.

Отже, необхідно ще багато зробити для повернення імені К. Поліщука не тільки в літературний процес, а й в обійми рідної землі, з любов'ю оспіваної в його поетичних і прозових творах.